

hláská

ročník XXXV, 2024, č. 4

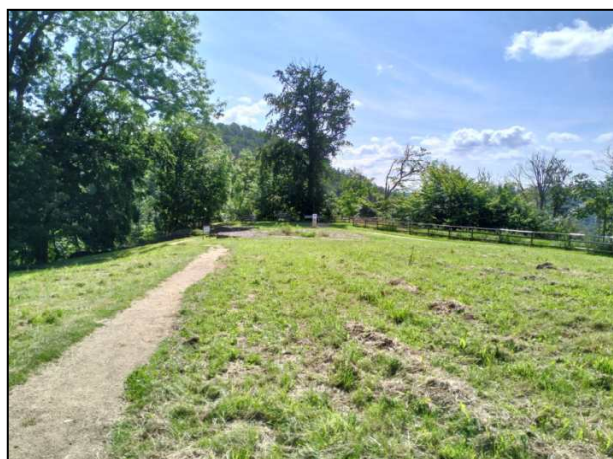
Saské povstání (1073–1075) proti Jindřichovi IV. a příběh hradu Harzburg

Martin Šenk

Sálští panovníci svým přístupem k vládnutí usilovali o centralizaci správy země a koncentraci moci ve vlastních rukách. Navazovali tak na koncept vlády Jindřicha II., který dále rozvíjeli, a naopak se vzdalovali od raně otonského způsobu vlády (viz například kontrast k vládě Oty I., který statky a úřady nehromadil ve svých rukách, ale převáděl je na členy rodu). Již za Jindřicha III. však narůstal odpor šlechty vůči sálskému způsobu vlády. Tento odpor je přitom možno pozorovat v různých částech Říše. Když roku 1056 Jindřich III. nečekaně ve 39 letech zemřel, zanechal svému pětiletému synovi Jindřichovi (IV.) celou řadu strukturálních problémů. Nejprve na ně musela reagovat císařovna Agnes, která vládla jako regentka za svého nezletilého syna. Po převratu v Kaiserswerthu (1062) pak úlohu správce Říše do značné míry přejal kolínský arcibiskup Anno II. Když Jindřich IV. nastoupil roku 1065 k samostatné vládě, aktivně navázal v mnoha ohledech na politiku svého otce, což vyvolalo vlnu nevole. Odpor vůči Jindřichově vládě se zvedal obzvláště v saském vévodství, kde se v době mocenského vakua po brzké smrti Jindřicha II. zrodila sebevědomá šlechtická opozice, která neváhala hájit své zájmy i proti panovnické moci. Ta byla přitom v Sasku tradičně silně zastoupena – sálští panovníci zdědili po Otonech v Sasku a Durynsku statky, a to především v oblasti pohoří Harz. Jelikož bylo mocenské zázemí Sálců spíše v Porýní, snažili se v Sasku vytvořit síť opěrných bodů, které by jim umožnily efektivně spravovat své panství, a také podepřít své nároky hmatatelnými znaky panovnické přítomnosti. Centrem Sálců byl zpočátku Goslar, vystavěný ještě v tradičním stylu karolinských a otonských falcí.¹⁾

Na výše zmíněný zrod šlechtické opozice v Sasku reagoval Jindřich IV. energicky, a to výstavbou sítě kamenných hradů nového typu se stálou posádkou. Jindřich IV. přitom obsadil své hrady nikoliv příslušníky saské aristokracie, ale ministeriály ze Švábska – tedy cizinci, kteří byli panovníkovi zcela oddáni.²⁾

Jindřich IV. se snažil výstavbu hradů před saskými předáky legitimizovat poukazem na nutnost zefektivnění obrany země po slovanském vpádu do Saska, který se odehrál v roce 1066.³⁾ Nicméně hrady, které začal Jindřich IV.

Obr. 01: Výhled na východní část hradu, na které se nachází základy původní sálské zástavby (všechna foto M. Šenk 2024).

Obr. 02: Základy kruhové věže.

ve druhé polovině šedesátých let 11. století horečně stavět, zcela očividně neměly primárně sloužit k obraně proti vnějšímu nepříteli, ale byly budovány jako nové pilíře panovnické moci v zemi. Saská šlechta chápala tuto královskou politiku jako prostředek přímého mocenského nátlaku.

Výstavba hradu Harzburg

Identifikace nových hradů krále Jindřicha IV. není pro badatele zdaleka bezproblémová – písemné prameny uvádí osm hradů, ale jejich počet mohl být i dvojnásobný. Přiřazení některých objektů proto zůstává spíše hypotetické. Mezi hrady, které lze poměrně bezpečně spojit s Jindřichem IV., lze uvést Harzburg, Heimburg, Sachsenburg (zvaný též Sachsenstein), Hasenburg, Spatenberg a Volkenroda. Harzburg, stojící na severu pohoří Harz na vrcholu kopce Großer Burgberg, byl nejvýznamnějším z nich.

Svým stavebním stylem se Harzburg záměrně odlišoval od předchozích otoských kruhových falcí. Harzburg byl kompaktní kamenný hrad s kruhovými věžemi obehnaný silnými hradbami vysoko na návrší a byl předem koncipován jako jen velice obtížně přístupný. Detailní popis hradu podal Bruno ve své *Saské válce*: „Z nichž první a největší pojmenoval Harzburg, opevnil jej zvenčí pevnými hradbami, věžemi a bránami, zevnitř jej ozdobil královskými stavbami, vystavěl v něm klášter [míněn je kolegiální kostel] a bohatě jej vybavil a shromáždil na něj ze všech stran četné duchovní, že se ve všem svém vybavení vyrovnal některým biskupským sídlům, a několik dokonce předčil.“⁴⁾

Tuto inovativní stavbu mohl Jindřichovi poradit hambursko-brémský arcibiskup Adalbert. Hlavním stavbyvedoucím byl nejspíše Benno (II. – od roku 1068 biskupem v Osnabrücku). Harzburg měl plnit celou řadu důležitých funkcí. Poloha hradu byla záměrně vybrána tak, aby Harzburg jednak chránil přilehlou falc Goslar, jednak posiloval královskou kontrolu nad rudnými doly v okolí – zvláště nad doly stříbrnými (viz důl Rammelsberg u Goslaru). Svou siluetou a mocným opevněním hrad symbolicky zpřítomňoval panovnickou moc v kraji. Hrad měl rovněž sloužit jako královská rezidence, a proto zde byl vybudován až překvapivě honosný palác. Silně opevněná stavba měla skýtat ochranu nejen samotnému Jindřichovi a říšským insigniím, ale též zemřelým příbuzným krále, který nechal na hradě vybudovat i rodové pohřebiště, kam byly uloženy ostatky jeho bratra Konráda a Konrádova syna Jindřicha. Díky tomu byl hrad i liturgicky úzce spojen se sálským rodem.⁵⁾

Průběh saského povstání a poboření hradů

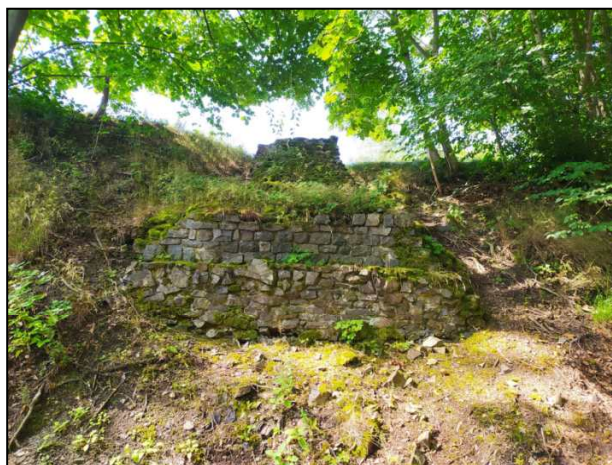
Na centralizační a autoritativní politiku mladého Jindřicha IV., jejíž nejviditelnější součástí se stala výstavba nových hradů, odpovíděla saská šlechta všeobecným povstáním, kterého se účastnili například Ota z Northeimu, Magnus Billung a biskup Burchard II. z Halberstadtu. Podle *Análů* Lamperta z Hersfeldu a Brunovy *Saské války* měly povstání saské šlechty podnítit též loupeživé akce posádek Jindřichových hradů a snaha Jindřicha IV. učinit ze všech Sasů a Durynků své sluhý⁶⁾ – v tomto případě se ale patrně jedná pouze o zpětně vymyšlenou argumentaci, která měla povstání legitimizovat. Autoři zmíněných pramenů totiž patřili k zarytým odpůrcům Jindřicha IV. a jejich historické dílo je třeba chápat jako značně tendenční – Jindřichovu vládu se snažili vykreslit jako ztělesnění čírého zla a tomuto svému cíli v mnoha ohledech podřídili narativ svého díla. Ostatně autoři hanící Jindřicha IV. neváhali přejít dokonce k obviněním z homosexuality či ze smilstva s abatyšemi a jeptíškami.⁷⁾ Příčinu saského povstání je tak třeba spatřovat skutečně v samotné výstavbě královských hradů, které z pohledu saské šlechty představovaly ohrožení a omezení jejich vlastních mocenských nároků (a budování vlastního

Obr. 03: Základy hradního paláce.

Obr. 04: Zbytky hradních zdí.

Obr. 05: Zbytky hradních zdí.

panství) a zároveň byly symbolickou reprezentací Jindřichovy snahy o výstavbu královské domény v zemi.

Saské povstání, které propuklo v létě roku 1073, zastihlo Jindřicha IV. nepřipraveného a záhy se ocitnul na Harzburgu v obležení nepřátel. Jindřichovi se však 9. srpna podařilo potají z hradu uniknout. Přestože se Jindřich zvládl dostat ze Saska, nedokázal získat v Říši podporu pro svoji věc a byl nucen 2. února 1074 na hradě Gerstungen (Durynsko) uzavřít mír. Podle mírové smlouvy měl být Ota z Northeimu restaurován do pozice bavorského vévody (Otovi se však nepodařilo svůj nárok v praxi uplatnit)

Obr. 07: Císařská falc Goslar – centrum sálské moci v kraji, dnešní podoba po rekonstrukci z 19. století.

a Jindřich IV. měl zbořit své nové saské hrady včetně Harzburgu. Na přelomu let 1073 a 1074 kolísala Jindřichova vláda na špičce nože. Panovník opravdu nechal zbořit hradby a věže Harzburgu, poté ale přišla nečekaná událost, která pohnula veřejným míněním v Říši a zvrátila celý průběh povstání. V březnu roku 1074 ozbrojení saští sedláci vyplnili a znesvětili sálské hrobky na Harzburgu. Navy-

Obr. 06: Zbytky hradních zdí.

provokované zneuctění místa posledního odpočinku Jindřichovy rodiny zvedlo v Říši vlnu sympatie a solidarity pro mladého panovníka. Jindřich IV. tak byl schopen postavit silné vojsko, se kterým 9. června 1075 v rozhodující bitvě u Homburgu na Unstrutu zúčtoval se saskými povstalci (na Jindřichově straně bojoval i český kníže Vratislav II.). 25. října se Jindřichovi bezpodmínečně vzdali saští předáci a již záhy po svém triumfu začal panovník znovu stavět saské hrady. Mír v Říši však neměl dlouhého trvání. Vítězství Jindřicha IV. a porážka saského povstání se staly teprve začátkem dlouhé etapy konfliktů mezi panovníkem a špičkami říšské šlechty. Tyto konflikty se táhly jako červená nit říšskými dějinami následujících dekád.⁸⁾ Jindřich IV. byl nakonec tedy stejně nucen na budování říšských statků v oblasti Harzu rezignovat a stavba královských hradů v tomto kraji již nebyla jeho prioritou.⁹⁾

Závěrem: Symbolický význam hradu

Hrad Harzburg byl symbolem změny panovníkovy přístupu k výkonu vlády. Jindřich IV. se už nechtěl spoléhat na sebevědomou místní šlechtu, která prosazovala spíše vlastní teritoriální politiku než královské zájmy. K potlačení

rostoucích ambic místní šlechty budoval vlastní centra moci, jejichž správa byla založena nikoliv na službě této místní šlechtě, ale na služebných ministeriálech z ciziny. Jasně hmatatelným symbolem těchto královských nároků byla stavba kamenných hradů nového typu, z nichž nejvýznamnějším byl právě Harzburg. Ačkoliv Jindřich IV. vyšel ze saské války vítězně, v delší časové perspektivě jeho snaha selhala – a to především ze strukturálního pohledu: na jednu stranu dokázala místní šlechta přecíslit královské ministeriály svým rytířstvem, na druhou stranu ministeriálové se po čase sami začali etablovat do pozice šlechty s vlastními nároky.

Symbolický význam Harzburgu podnítil na přelomu 12. a 13. století Welfy k jeho opětovnému vybudování – hrad byl přitom rozdělen na východní a západní část. Zatímco ve východní části lze po archeologických průzkumech pozorovat základy původního sálského hradu, západní část byla oddělena příkopem a opatřena novou hradní zástavbou. V té době však již stavba ztratila svoji obrannou a správní funkci a od pozdního středověku chátrala. Dnes hrad zůstává ve své částečně zrekonstruované podobě památkou na ambiciózní pokus sálského krále o vyvýšení královské autority nad rostoucí nároky říšské šlechty.

Poznámky: 1) Přehledně z různých úhlů pohledu srov. např. Jordan, K.: Der Harzraum in der Geschichte der deutschen Kaiserzeit. Eine Forschungsbilanz. In: Jäschke, K.-U. – Wenskus, R. (Hrsg.): Festschrift für Helmut Beumann zum 65. Geburtstag. Sigmaringen 1977, s. 163–172; Boshof, E.: Die Salier. Stuttgart 2008, s. 91–198; JOHRENDT, J.: Investiturstreit. Darmstadt 2018, s. 67–87. 2) Klasicky Weinfurter, S.: Herrschaft und Reich der Salier. Grundlinien einer Umbruchzeit. Sigmaringen 1992, s. 116–118. 3) Viz např. Keller, H.: Zwischen regionaler Begrenzung und universalem Horizont. Deutschland im Imperium der Salier und Staufer 1024 bis 1250. Berlin 1990, s. 170–172. 4) Můj překlad podle Lohmann, H.-E. (Hrsg.): Brunos Buch vom Sachsenkrieg. Leipzig 1937, s. 22–23. 5) Viz zejm. Heimann, S.: "Der ersten und größten gab er den Namen Harzburg" – Zum Burgenbau Heinrichs IV. in Sachsen. In: Heeg, L. (Hrsg.): Die Salier. Macht im Wandel. 2. Katalog. München 2011, s. 274–275. Přehledně v širším kontextu srov. Weinfurter, S.: Canossa. Die Entzauberung der Welt. München 2007, s. 56–60. 6) Viz např. první citace v pozn. 4, s. 30; Holder-Egger, O. (ed.): Lamperti monachi Hersfeldensis Opera. Hannover – Lipsia 1894, s. 154–155. 7) Výstižně Althoff, G.: Heinrich IV. Darmstadt 2006, s. 269–273; podrobně pak viz Struve, T.: War Heinrich IV. ein Wüstling? Szenen einer Ehe am salschen Hofe. In: Münsch, O. (Hrsg.): Scientia veritatis. Festschrift für Hubert Mordek zum 65. Geburtstag. Ostfildern 2004, s. 273–288. 8) Z obsáhlé literatury srov. např. třetí citace v pozn. 1, s. 198–205. K české účasti výstižně např. Reitinger, L.: Vratislav. První král Čechů. Praha 2017, s. 36. 9) Jordan, K.: Der Harzraum in der Geschichte, s. 173.

Podrobnou stavebněhistorickou chronologii vývoje přinesl i moravský kastelolog dr. Plaček, který popisuje složité přestavby podoby opevnění, zvláště za působení johanitského řádu. Jednotliví řádoví velmistři se do svých stavebních děl vepisovali připojováním heraldických motivů, kde u jednoho z nejvýraznějších velmistřů, Pierra d'Aubussona (1476–1505) nalezneme na opevnění v konečné fázi trvání johanitské vlády na padesát erekcčních desek s jeho erby.⁹⁾

Nejvýznamnější obrannou stavbou a ústředním johanitským sídlem byl právě velmistřův palác, v době ohrožení poskytující ochranu i obyvatelům města. Dle některých hypotéz stojí na základech byzantské citadely, jejíž součástí měl být proslulý Rhódský kolos.

Palác o rozměrech 80 x 75 m měl kromě residenční funkce i administrativní. V suterénních částech byly stáje, sklady, hospodářské místnosti a kuchyně. V patře bývalo zhruba 80 reprezentativních místností, audienční sály, velký sál johanitské rady, apartmány velmistřů, refektáře a další pokoje.

Budova však byla, kromě reprezentativního charakteru, také účelově fortifikovaná s obrannými prvky, a zvláště na severní straně se systémem střelen, kdy bez poškození obstála i roku 1522 při masivním nepřátelském útoku. V mnohem větší míře došlo k jejímu poškození až při zemětřesení roku 1851 a o pět let později při explozi střelného prachu po zásahu bleskem v kostele sv. Jana.¹⁰⁾

Johanitský hrad byl skrze město propojen tzv. Rytířskou ulicí (*Odos Ippoton*), která je považována za nejlépe dochovanou středověkou kompozici v Evropě. I když už postrádá staré dřevěné arkýře, stále je lemována vrcholně středověkými budovami s gotickými architektonickými prvky a množstvím heraldické výzdoby, kde měli svoje residence převážně vysoce postavení řádoví rytíři a bohatý patriciát. Dnes zde sídlí oficiální instituce památkového ústavu, archeologická pracoviště ad. Ulice spojovala hrad s důležitou impozantní Mořskou bránou (*Porta Marina*) obstoupenou dvěma půlkruhovými věžemi, podobně jako vstup do hradu. Do řádu mohli vstoupit pouze urození katoličtí rytíři, kterých bylo ve městě i přes pět set. Každý z rytířů válčil převážně na koni a vlastnil jich v počtu pěti až deseti. Zastoupení zde měli velmistři všech klíčových jazyků – provinciálně územních zastupitelů jednotlivých řádových společenství (Španělsko, Francie, Provence, Itálie, Aragonie /Portugalsko, Kastilie/, Auvergne, Anglie, Německo), ale svého času také turecký exilový kníže. Každé národnostní společenstvo mělo vymezený určitý okruh správy a po dramatickém útoku na město v roce 1480 pak také přiřazen svůj díl hradeb, za který zodpovídal. Po tomto roce došlo k veliké obnově města a opevnění; hradba se rozšířila na 12 m, došlo k zahuštění a zesílení bastionů. Měšťané byli osvobozeni od berní a proviantně byli podporováni johanitskými zásobami.¹¹⁾

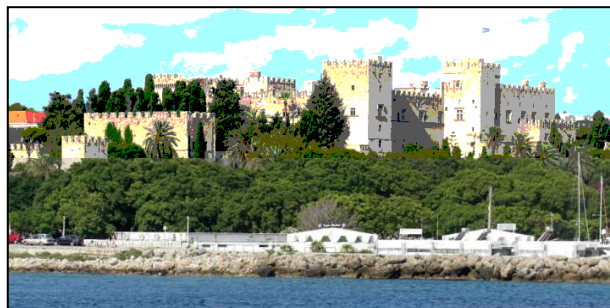
I když johanité měli skvělé flotily galér, osudovým se jim stal jejich poslední střet s osmanským sultánem v létě roku 1522. Johanity považoval za piráty a Rhodos označoval jako Ostrov pekelných psů. Tehdy čelili více jak stotisícové armádě (počty se v pramenech někdy násobně liší). Obranu města v době ohrožení zajišťovalo 600 rytířů, 4500 žoldnéřů, obyvatelé Rhodosu a okolních ostrovů. Sultánovi se přesto po několika měsících podařilo díky dvěma zhrzeným zrádcům město dobýt a během ledna 1523 muselo několik tisíc ostrovanů Rhodos opustit,

čímž zde vláda johanitů definitivně končí. I ti co zde měli zaručenou bezpečnost, byli Turky zanedlouho vyvražďeni.¹²⁾

Rhodos k návštěvám a „umělecko-historickým“ prospekcím lákal už odedávna.¹³⁾ Dokonce i vědecké výzkumy zde mají poměrně dlouhou tradici.¹⁴⁾ Zříceniny starého velmistřova paláce byly ambiciózně rekonstruovány už za italské okupace v roce 1939. Guvernér italských ostrovů v Egejském moři De Vecchi přestavěl palác, ne vždy podle historické authenticity, se záměrem letního sídla pro italského exilového krále.¹⁵⁾ Z architektonického pohledu se jedná o: „novodobý plán města ohraničený obranným ohrazením, rozsáhle restaurovaný, aby odpovídal předem vytvořené vizi středověkého Rhodosu, v kontextu italizace Dodekanesu“.¹⁶⁾ Rekonstrukce hradu, městského opevnění a historických budov ale pokračovaly i po válce a kontinuita záchranných prací se drží do současnosti.¹⁷⁾

Rhodos, Mlýnská věž s větrnými mlýny (všechna foto autor).

Rhodos, Palác velmistřů, celkový pohled ze severovýchodu.

Rhodos, Palác velmistřů, pohled přes obvodový příkop z jihozápadu.

Rhodos, D'Amboisova brána.

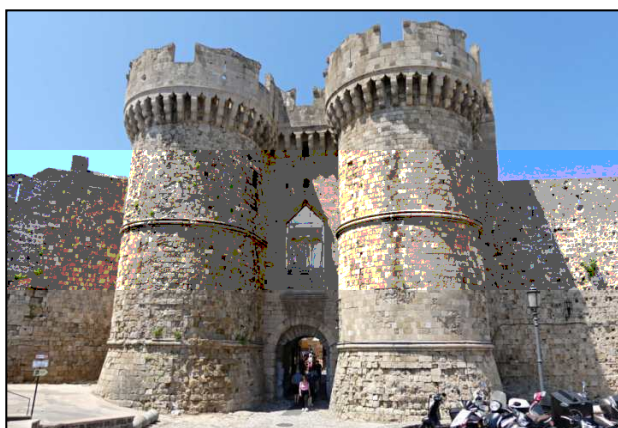
Rhodos, Barbakán sv. Pavla.

Rhodos, západní strana velmistrovského paláce.

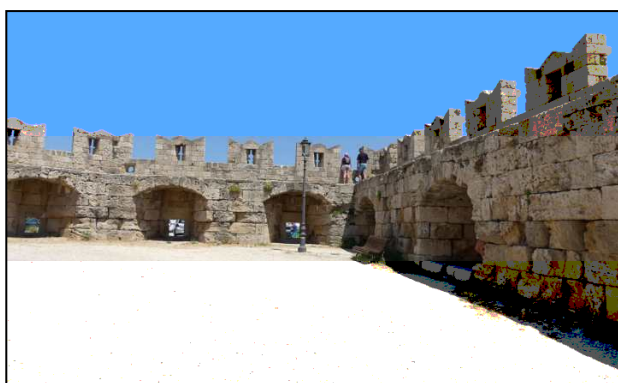
Rhodos, základové zdivo torza Naillacovy věže.

Rhodos, Mořská brána.

Rhodos, Rytířská ulice.

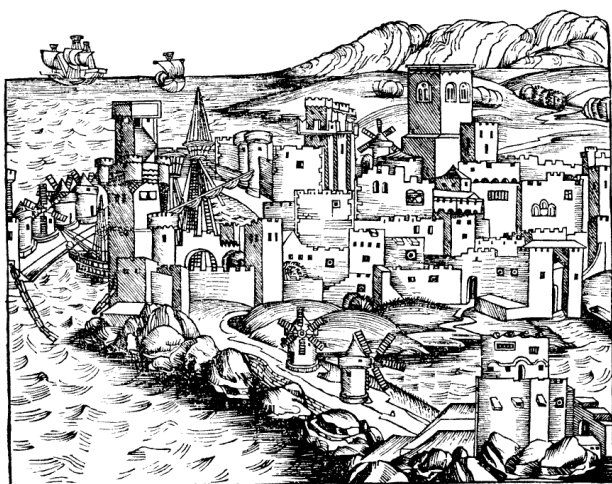
Rhodos, vnitřní prostor opevnění.

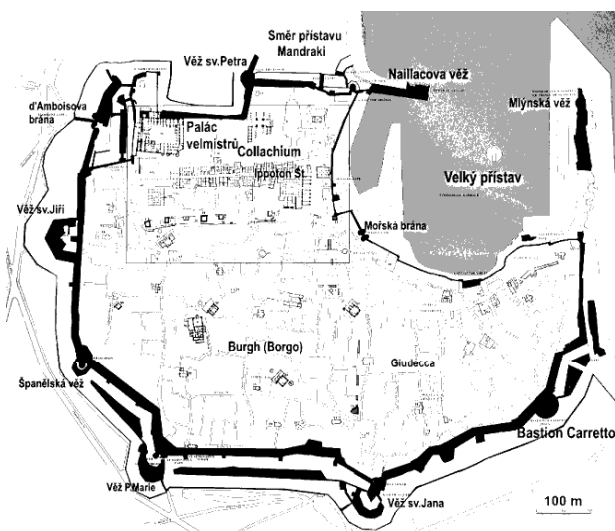
Rhodos, vstupní věže do Paláce velmistrů.

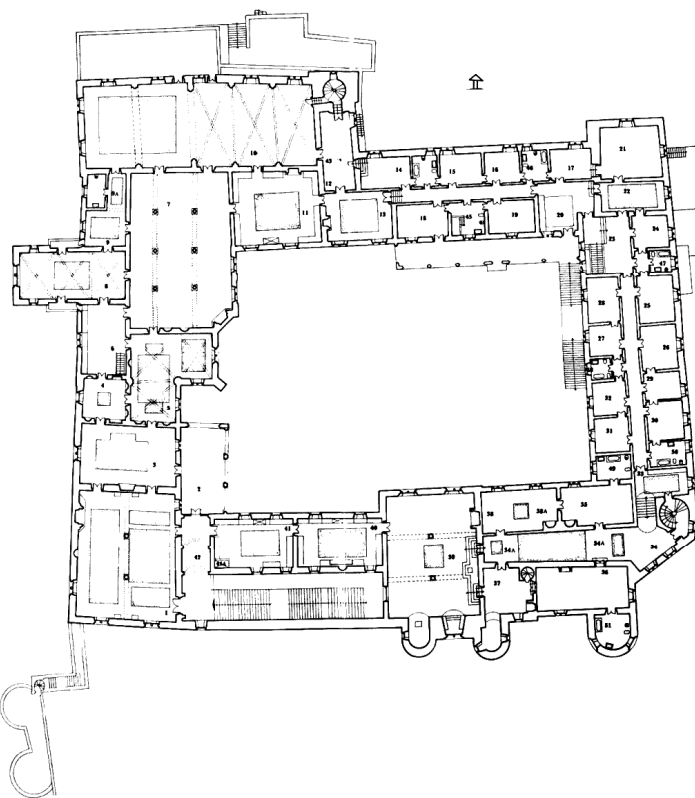
Rhodos, ukázky heraldické výzdoby na opevnění.

Rhodos, dobové vyobrazení středověkého města z roku 1493v kronice Hartmanna Schedela (<https://commons.wikimedia.org/>).

Rhodos, schéma opevnění historické části města (citace v pozn. 8, upraveno).

Rhodos, půdorys 1. patra Paláce velmistřů (citace v pozn. 8).

Pevnost sv. Mikuláše

Pevnost (v angl. textech Fort of St. Nicholas, Agios Nicholaos Fortress) se nachází vysazena téměř půl kilometru severně od starého města, na konci mlýnského mola, které rozdělovalo obchodní přístav od vojenského (*Mandraki*) s flotilou johanitských galér. Celé molo bylo lemováno několika kamennými větrnými mlýny. Velký obchodní přístav štěpilo menší východní mlýnské molo s třinácti věžemi větrných mlýnů, které byly taktéž zakomponovány do systému obrany. Na jejím konci stála jiná, tzv. francouzská pevnost se separovaným opevněním, zvaná Mlýnská věž z let 1440–1454.

Johanité zdokonalovali staré byzantské městské opevnění už od svého počátku. Ale teprve od konce 14. století docházelo k propracovanému zefektivňování obranyschopnosti, která byla dokončena výstavbou samostatné masivní kruhové pevnosti na konci mlýnského mola roku 1467, vystavěné na základech staršího byzantského opevnění. Výstavba spadá především do éry johanitských velmistřů Zacosty a Orsiniho. Dva omšelé erby stavitelů jsou dodnes patrné na zalomení vnější hradby. Pevnost později sehrála stěžejní funkci obrany města v případě pozdějších napadení. V roce 1480 byla vážně poškozena a k další destrukci došlo následující rok při zemětřesení.

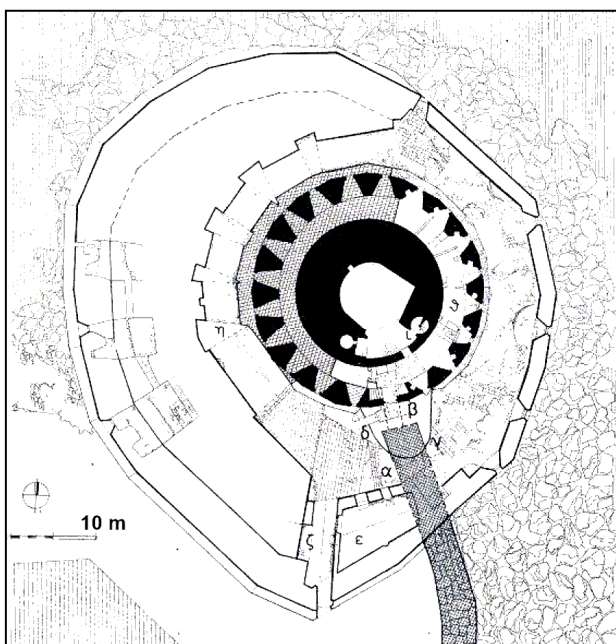
Jedná se de facto o předsunutou fortifikaci nejvyššího významu v celém obranném systému města. V kontextu třetí Naillacovy věže, byla její výstavbou funkčně završena moderní obrana městského přístavu na vysoké úrovni západoevropských standardů.¹⁸⁾ Masivní kamenná věž je chráněna dvěma okruhy obvodových hradeb s pozicemi umožňujícími palbu těžkými děly.

Rhodos, Pevnost sv. Mikuláše, pohled od jihu.

Rhodos, Pevnost sv. Mikuláše, pohled od tzv. Rhóského kolosu.

Rhodos, Pevnost sv. Mikuláše, půdorys pevnosti (citace v pozn. 8, s. 71).

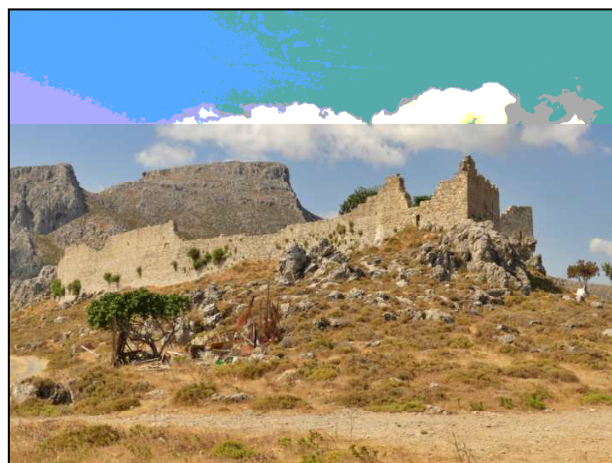
Archangelos (Akropoleos)

Po celém obvodu ostrova, částečně i ve vnitrozemí, vzniklo několik desítek johanitských fortifikací, některé na základech starších staveb, jiné až po pádu Konstantinopole (dnešní Istanbul) v roce 1453, jako reakce potenciálního napadení Turky.¹⁹⁾ Takovým příkladem je i hrad Archangelos. Později byl několikrát dobyt. V třetí čtvrtině 15. století se na jeho obnově podíleli johanitští velmistři de Milly, Zacosta a Orsini.

Hrad měl poskytovat ochranu obyvatel před vpádem nepřátel. Johanité jej též využívali i jako vězení. Dodnes je

zde v hradním areálu zachován funkční kostelík sv. Jiří (*Agios Georgios*). Opevněný areál stojí vyvýšen nad okrajem stejnojmenného města.

Dodnes se dochovala protáhlá obvodová hradba s odsazením pro vnitřní ochoz a místy torzální reliktů po stínkách cimbuří. V čelní části hradu pak základové zdivo drobných objektů a okrouhle věžovitá část subtilní stavby, snad schodišťové věžičky. Hradby jsou na několika místech prolomeny obloukovými okny, nejspíš až pozdějšího data. Kromě hlavního přístupu z čelní strany je menší postranní vstup vytvořen i v prostoru za kostelíkem. V hradním prostoru se nachází množství střepů středověkých keramických nádob.

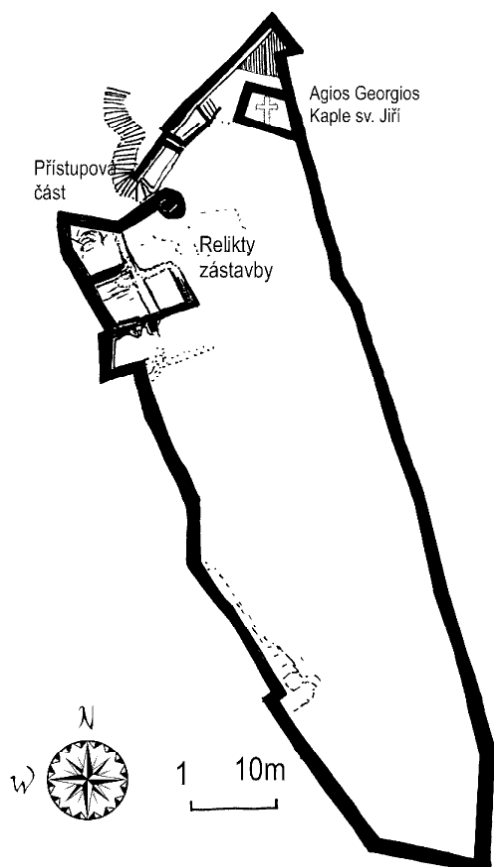
Archangelos, celkový pohled od severovýchodu.

Archangelos, detail johanitského a Orsiniho erbu na opevnění.

Archangelos, severovýchodní část opevnění.

Archangelos, půdorys hradu (náčrt autor).

Feraklos (Faraklenon, angl. Pharaklos Castle)

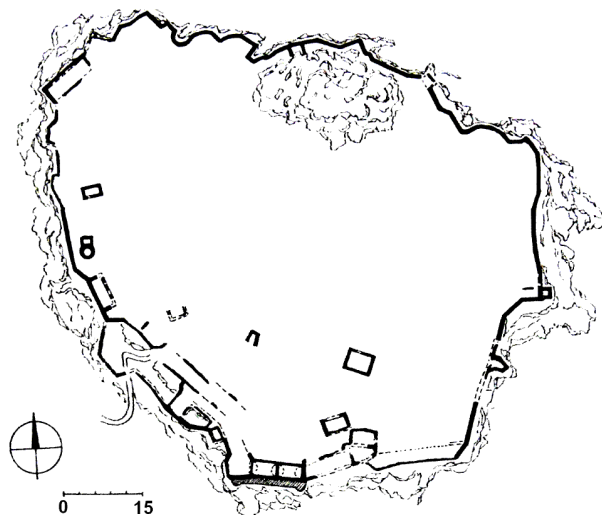
Pouhých 5 km jihozápadně od předchozího hradu se, za horou s kostelíkem Proroka Eliáše (516 m n. m.), nachází další hrad s rozsáhlou obvodovou hradbou, zaujímající celou plochu náhorní plošiny skalního bloku.

Feraklos byl postaven na základech byzantského osídlení a uvádí se, že to byl jeden z prvních hradů, který johanité roku 1306 dobyli při obsazování ostrova. Podle místních legend býval považován i za arabskou pirátskou základnu. Poskytoval útočiště okolním obyvatelům v případě nebezpečí a zaručoval ochranu zdejším plantážím cukrové třtiny a místním kotvištím. Už před rokem 1408 byl opuštěn a znovu rozšířen především velmistry Orsinim a d'Aubussonem. Plnil i funkci věznice pro válečné zajatce.

Úpatí skalního bloku hradiště je prokutáno jeskyněmi a prostornými chodbami. Na temeno vede vysoké schodiště a vlastní plochu hradu obkružuje více než 600 m dlouhá obvodová hradba zaujímající prostor zhruba kolem

Feraklos, celkový pohled od západu.

Feraklos, schématický půdorys (druhá citace v pozn. 19, s. 116, obr. 106 (podle Plačka)).

20.000 m². V místech vysokého srázu k mořskému zálivu má výšku koruny zdiva do dvou metrů se znatelným odstupem pro ochoz a pozůstatkem stínek. Uvnitř hradiště se, opět v přístupové části, nachází základové zdivo vnitřní zástavby a zbytky v suterénu zahloubených objektů, včetně vysokých valeně klenutých sklepů.

V prostoru hradiště i pod ním lze nalézt množství fragmentů středověké keramiky. V přístupové části do vlastního hradu se nacházejí také kamenické reliкty dekorativně opracovaných portálů.

Lindos

Založení Lindu se v zásadní míře připisuje dórskému králi Tlepolemovi, rhódskému veliteli vojenského oddílu v Trójských válkách v 10. stol. před n. l., který jej učinil jedním ze šesti měst dórského Hexapolisu. Později (7.–6. st. před n. l.) byl Lindos centrem městského státu. Tehdy vládce Kleobulos vytyčil první uspořádání hradní akropole. Na nejzazším místě byl vystaven chrám bohyně Athény a plošina byla obklopena hradbami. V následujících érách došlo k velkým přestavbám celého areálu, který zcela přeměnil vzhled akropole. Významným rodákem z 3. století byl též Cherés z Lindu, stavitel 33 m vysokého majáku, zvaný Rhódský kolos.²⁰⁾

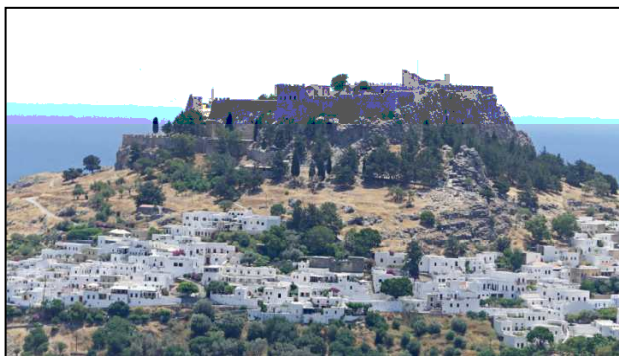
Z kastelologického hlediska je významná především johanitská éra od počátku 14. století, kdy je lindská akropole stavebně militarizována implementací gotického hradu (založení stavby se připisuje Foulques de Villaretovi k roku 1317), jehož vývoj byl dovršen až řádovými velmistry Fluvianem a d'Aubussonem v 15. století.

Johanitský ústřední dvoudispoziční palác (v angl. textech Knights Headquarters) byl zasazen vysoko nad přístupovou část do severní partie areálu. Stavby nesou gotické prvky dodnes. Palác přiléhá ke staršímu byzantskému kostelu sv. Jana (Ayios Ioannis).

Po dobytí ostrova otomanskými Turky roku 1522 se hrad dostal do jejich záboru a malá vojenská posádka zde byla udržována až do roku 1844.²¹⁾ Od prvních archeologických výzkumů krátce po roce 1900 trvá průzkum, záchrana a konzervace památek na akropoli dodnes. Jednotlivá lapidária jsou v areálu ohrazení a ve svahu pod hradem se stále nachází množství architektonických prvků z akropole.

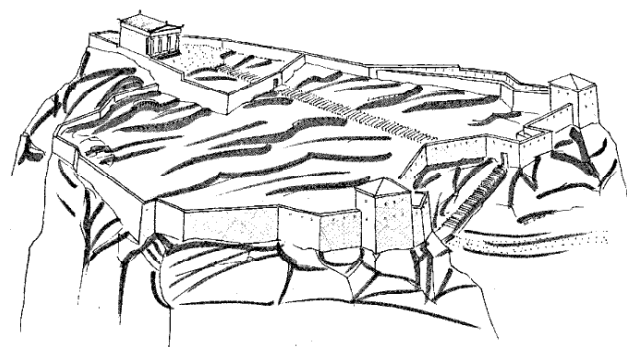
Lindos, celkový pohled od jihozápadu na antickou část hradu.

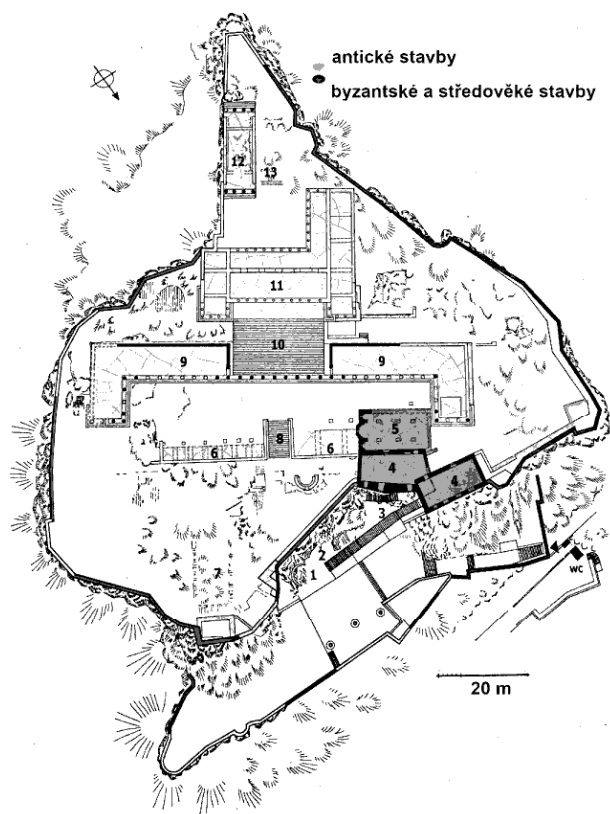
Lindos, celkový pohled na hrad a podhradí od severozápadu.

Lindos, johanitský palác od severu.

Lindos, rekonstrukce antického opevnění s chrámem Athény (reprofoto autor).

Lindos, půdorys hradiště (reprofoto autor).

Lindos, vstupní část johanitského paláce.

Lindos, johanitský palác z vnitřního nádvoří.

Lardos

Podobné krajinné uspořádání jako dvojice hradů Archangelos – Feraklos má vůči Lindu i hrad Lardos. U tohoto sídla dosud není jasné, zda rytířský hrad vznikl na základech předchozího opevnění nebo jako novostavba. Koncem 15. století se však okolním obyvatelům doporučovalo, aby ochranu před osmanským napadením hledali spíše na nedalekém Lindosu.

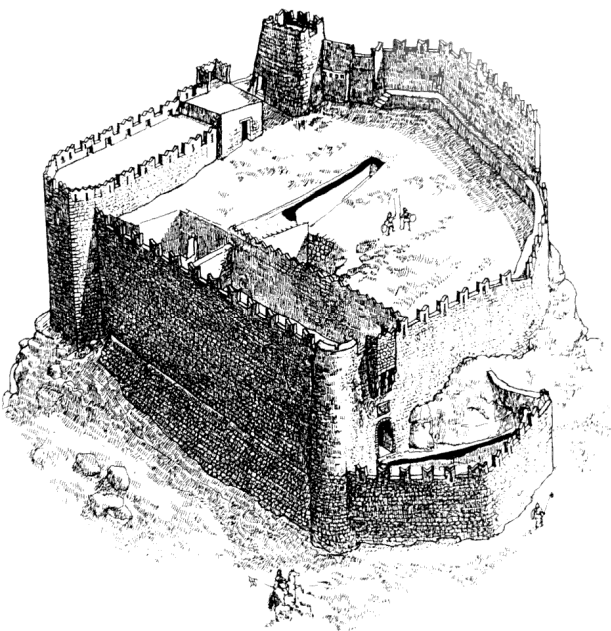
Asklipio (Asklepeiou, Asklepieion)

Defenzivní systém johanitských opevnění středu východní části ostrova uzavírá Hrad sv. Jana, nazývaný Asklipio. Jeho výstavba se přičítá velmistrovi řádu d'Aubussonovi k roku 1479. Podle jiných, kastelologické zvyklosti umožňují interpretaci hradu i na základech starší opevněné stavby.

Hrad obklopují dvě vyšší skalisté plošiny. Zesílená ochrana pevnosti však byla vybudována ze směru přístupové cesty od podhradního města, kde se dosud tyčí dominantní torza dvou věží. Zvláštní zřetel byl věnován hlavnímu vstupu do hradu, kterým se prochází odspodu do vyvýšeného podsklepeného nádvoří. Podobně jako u předešlých hradů, nebyly obvodové hradby vysoké z důvodu vysokého převýšení stavební pozice v porovnání nivelity paty hradu a koruny zdiva. Dochovány jsou i některé stínky opatřené průzorem střílen.

Asklipio, jižní pohled od přístupové cesty.

Asklipio, rekonstrukce hradu (podle citace v pozn. 24).

Asklipio, detail vnitřního opevnění.

Asklipio, vstupní část do hradu.

Asklipio, celkový pohled od severu.

Asklipio, celkový pohled od jihu.

Apolakkia (angl. *Castle of Agia Marina*)

Vnitrozemím na západní stranu ostrova stával další hrad, který také sloužil pro ochranu obyvatel. Stal se součástí klášterního panství zmiňovaného už roku 1347. Samotný hrad je listinou zaznamenán až v roce 1408.

Zachovány zbyly pouze strohé zbytky zdiva, které byly ve velké míře ještě ve 20. století rozebírány a použity jako stavební materiál pro nedaleké budovy.

Monolithos (*Kastro Monolithou*)

Monolithos býval považován za jeden z nejpevnějších johanitských hradů na ostrově. Byl zásadní pevností na západní straně přivracené k Egejskému moři. Dnes je tento odlehlý hrad jednou z nejpokulárnějších turistických atrakcí ostrova.

Původně se jednalo o strategickou strážní věž. Johanité zde vybudovali regulérní hrad, na jehož dokončení se opět podílel řádový velmistr Pierre d'Aubusson. K přestavbě mělo dojít mezi lety 1476–1480, kdy se velmistr ujal svého úřadu. Byl vrchním velitelem jazyka Auvergne a odpovědný za modernizaci městského opevnění hlavního města, ale i dalších fortifikací pod johanitskou nadvládou v Dodekanesu. S jeho výraznou stavební aktivitou se setkáváme po celém ostrově Rhodos, ale také na dalších místech jako johanitský ostrov Kos nebo pevnost Bodrum v dnešním Turecku.²²⁾

Monolithos, celkový pohled na hrad od východu.

Hrad Monolithos (angl. Monolitho's Castle) sice stojí hluboko pod stejnojmennou vesnicí, ale stále zhruba 350 m nad mořem s dalekým výhledem a kontrolou celého pobřeží. Uvnitř hradního areálu se dosud, podobně jako v případě pevnosti Archangelos, nalézá dosud funkční, zářivě bílý kostelík sv. Pantaleona z Nikomédie (*Agios Panteleimon*), jednoho z biblických čtrnácti svatých pomocníků.

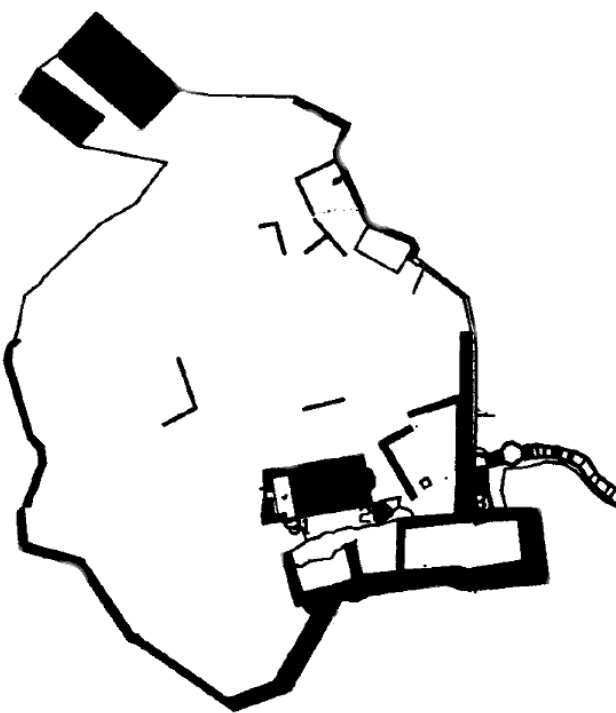
Jak už samo jméno prozrazuje, jedná se o výraznou, samostatně stojící skálu, na níž byl hrad vybudován. Uprostřed je vytesána prostorná cisterna. Obvod skalního temene rámuje relikty hradby, z části zakonzervované v rámci rekonstrukce. V jižní přístupové části je dochována původní členitost hradní zástavby. Obvodová zástavba pokračuje až na severní předsunutý okraj, kde se dodnes nalézají dva zachované objekty s omezeným přístupem. Jeden z nich je ukončen rozpadající se valenou klenbou. Tyto objekty ukončovaly dispozici hradu, kde následuje desítky metrů hluboký sráz. Prostor hradíště místy dosahuje sklonu až 47°.²³⁾

Podobně jako u ostatních johanitských hradů, i tento důležitý námořní strážce padnul roku 1522 do osmanských rukou a postupem času zpustnul.

Pokračování příště.

Monolithos, jižní část hradu.

Monolithos, schematický půdorys (podle citace v pozn. 23).

Monolithos, nejsevernější stavba hradu na okraji útesu.

Šlikovský zámek versus královský hrad v Ostrově

Lukáš Hanzl

V nedávné době se objevilo tvrzení, že město bylo založeno za vlády Přemysla Otakara II. Toto tvrzení bylo dovozeno zhruba z následujícího důkazu: "Velikost stavby nového kostela zasvěceného sv. Michalovi ukazuje, že nemohl být příslušenstvím pouhé vesnice. Založení kostela, dle jeho raně gotického podvěží a severního portálu, lze zařadit již do druhé půle 13. století. Hypoteticky tak lze usuzovat, že nově založený Ostrov byl městem (měl městský charakter) již od 60. či 70. let 13. století."

Za povšimnutí stojí srovnání obou formulací "do druhé půle 13. století (tedy 1250–1300)" a "od 60. či 70. let 13. století". Zde došlo k zřejmému nevysvětlenému a nedoloženému časovému zúžení v textu. Kostel byl ovšem v následujících staletích celkově přestavován, a tak nemůžeme přímo ze současného stavu dovodit, že nemohl být "příslušenstvím pouhé vesnice". Jedná se tedy o velmi vágní tvrzení. Nalezené raně gotické prvky nevypovídají nic o tom, kdy byl kostel skutečně dostavěn a kdy začal být užíván ani jaká byla jeho původně zamýšlená velikost.

Odtud následně autor teorie o městském královském hradu v Ostrově Mgr. Lubomír Zeman odvodil, hlavní díl argumentace pro svůj předpoklad. Ovšem všechny dosavadní archeologické důkazy kladou počátky města na samý přelom 13. a 14. století, kdy král Václav II. zakládá např. město Plzeň, rovněž bez královského hradu. Přes opakované sondáže v celém prostoru města se nepodařilo starší nálezový materiál získat (dle informace Jana Tajera). Dostavba města včetně opevnění měla být kompletní v první čtvrtině 14. století, dle výzkumů Mgr. Jiřího Klsáka z devadesátých let v prostoru Náměstí 5. května (dle informace Jiřího Klsáka). Městských práv se však zdejší obyvatelé dočkali až za Jana Lucemburského roku 1331. Zde je pozoruhodný soulad historických a archeologických pramenů, kdy můžeme předpokládat postupný, politickými krizemi té doby občas přerušovaný vývoj od venkovského sídla v plnohodnotné středověké město trávající cca 30 let.

Královský hrad

Stavebněhistorický a archeologický výzkum suterénu zámku při jeho rekonstrukci přinesl následující fakta.

Nalezeno bylo obvodové opevnění města, o němž předpokládáme, že pochází až z první poloviny 14. století. Avšak nebyly nalezeny žádné stavební konstrukce fortifikací ani příkop vymezující údajný hradní areál proti městu na severní a východní straně areálu. Dále byla nalezena zástavba bez známého určení patrně soudobá s městským opevněním, snad se jednalo o měšťanské domy. Rozhodně nelze zařadit tento areál města typologicky mezi městské královské hrady, protože mu schází hlavní typologický znak, opevnění vůči městu.

Hrady stejného typu jako kupříkladu Kadaň nebo Písek tento zásadní typologický prvek mají. Ale schází mu toho mnohem více.

Pravdou je, že ani opakované archeologické výzkumy, byť většinou pouze na úrovni sondáže nenarazily v ploše starého města i těsném okolí, např. zámeckém parku, na žádnou nálezovou situaci čistě ze 13. století. Nejstarší nalezená keramika je ojediněle snad z přelomu 13. a 14.

století. Nelze sice vyloučit, že bude v budoucnu takový náález učiněn, ale doposud takový důkaz neexistuje a k tomu je v zájmu objektivitě také přihlížet.

Zarážející je rovněž absence jakékoliv písemné zmínky o tomto hradu po dobu dvou staletí, dále neexistence jeho lenní soustavy, zatím co lenní soustavu nedalekého královského hradu Hauenštejna známe dobře, patřil k ní kupříkladu Velichov. Proč jsou měšťané Ostrova leníky hradu Lokte? A dokonce, i když již město Ostrov jako vrchnost vlastní okolní vsi zapisuje je dodatečně jako léno královského hradu v Lokti, a ne jako léno královského hradu v Ostrově. Není ani divu, že správu města řídí loketský purkrabí, a ještě později za vlády Václava IV. zde vykonává i vyšší soudní pravomoc, tj. funkce, které by přináležely spíše ostrovskému purkrabímu.

Tvrzení, že se nedochovaly žádné honosné architektonické články, protože šlo o malý ne příliš významný hrad, nenavštěvovaný panovníkem a dokonce (sic!) spravovaný rychtářem, je jen nešťastnou snahou, jak vybrednout z důkazní chudoby. Rychtáři však sídlili zpravidla v rychtách a nikoli na královských hradech. Tato poslední zoufalá snaha obhájit neobhajitelné potvrzuje, že si autor teorie o městském královském hradu v Ostrově neví s logickou argumentací svých tvrzení vůbec rady a spoléhá více na romantickou imaginaci čtenářů, než na zdravý rozum (viz "Kamenné městské hradby ... byly budovány později, zřejmě až v první polovině 14. století.", tedy tytéž hradby, které měly být součástí obvodového opevnění hradu již v 70. letech 13. století).

Šlikovský zámek

Opravdu doložený je však Šlikovský zámek, a to jak historicky, tak archeologickým i stavebněhistorickým výzkumem. A tudíž o něm nepanuje nejmenší pochybnost. Jeho počátky jsou však obestřeny tajemstvím, a proto přesný letopočet jako i další okolnosti jeho vzniku neznáme. Jeho zbudování bývá nejčastěji kladeno do širokého období poslední dekády 15. století až do samého počátku 16. století. Hmotově se jeho pozůstatky dochovaly v zadním křídle zámku, jenž je dodnes tvořen pozdně gotickým zdívkem. Celkově zaujímal plochu kolem dnešního Rastattského nádvoří, kdy z dalších staveb se dochovaly již jen základy pod pozdějšími přestavbami. Tedy jednalo se pouze o malý uzavřený dvůr se dvěma protilehlými obytnými stavbami a později přistavěnou konírnou v místě dnešní salla terreny. Za stavebníka je všeobecně pokládán Kašpar syn Matyáše Šlika, který získal Ostrov při druhém dělení majetku v roce 1489.

Po Kašparově smrti se o majetek dělí jeho synové. Zde jsou informace rovněž zastřené. Jisté je, že polovinu Ostrova v letech 1520–1524 drží Lorenc a druhou půlku snad Jindřich, který zde roku 1528 zemřel. Štěpán Šlik spojovaný s vysazením města Jáchymova, s největší pravděpodobností v Ostrově nesídlil, držel totiž polovinu Rabštejna, ale jako královský úředník se patrně zdržoval u dvora. Ostrov nabyl s bratrem Burianem až roku 1524 krátce před svou smrtí v bitvě u Moháče. Poté neustále

Hlavním cílem projektu je moderní dokumentace a popis méně známých šlechtických sídel na sledovaném území, což vyžaduje důkladný historický výzkum pramenů. Tento výzkum je však jen jednou z částí celého projektu. Velmi důležitou roli hrají i archeologické výzkumy zaměřené na terénní prospekci a dokumentaci objektů, doplněné o geofyzikální měření. Tato měření umožňují potvrdit nebo vyvrátit předpokládané umístění zaniklých objektů. Vybrané lokality jsou dále dokumentovány pomocí fotogrammetrie a 3D rekonstrukcí.

Mezi plánované výstupy projektu patří specializovaný web s interaktivními mapami a veřejnou databází, která bude obsahovat informace o jednotlivých objektech a lokalitách. Tyto informace bude možné snadno zobrazit i přímo na místě, například prostřednictvím QR kódů umístěných na informačních tabulích u mapovaných hradů a tvrzí. Výsledky několikaleté práce budou také představeny na výstavě, která se uskuteční v roce 2027. Součástí výstavy bude i obsáhlý kritický katalog, který nabídne podrobnou historii a současný stav zkoumaných objektů.

Aplikační potenciál výsledků tohoto projektu je značný a přesahuje hranice geograficky vymezeného prostoru střední Moravy. Během výzkumu bude prozkoumáno více než sto lokalit, a už v současné fázi projekt přináší nové a cenné poznatky. Například některé tvrze, o nichž se v odborné literatuře zadovalo, že existovaly, ve skutečnosti nikdy nestály (např. Cholina či Rozvadovice). Už samotné zachycení (zejména drobnějších) šlechtických sídel, včetně časového určení jejich existence a geografické distribuce, umožní formulovat řadu zobecnujících závěrů. Proč například v některých oblastech nacházíme vysokou hustotu menších šlechtických sídel, zatímco v jiných je nenalezneme? Jaký vliv mělo na tuto distribuci zázemí královských měst, biskupská doména nebo šlechtické majetkové komplexy? Na základě mapovaných časových vrstev bude například možné sledovat, kdy různá šlechtická sídla, jako hrady či tvrze, vznikaly a kdy naopak zanikaly. Vyhodnocení tohoto rozsáhlého souboru dat nám umožní hledat širší souvislosti.

Další významnou otázkou, na kterou bude možné odpovědět díky vyhodnoceným informacím, je terminologie. Dochované prameny, ať už psané latinsky, česky nebo německy, jsou v tomto ohledu velmi nejednotné, což se týká zejména menších sídel. Například termín dvůr (latinsky curia) obvykle označuje hospodářský dvůr, ale v některých případech se stává, že v obci, kde byl dříve zmíněn pouze šlechtický dvůr, později nalézáme tvrz (latinsky municio). Vzniká tedy otázka, zda (a jak často) tvrze navazovaly na starší hospodářské dvory a jaké byly vlastně rozdíly mezi nimi.

Jak je patrné, tento projekt má potenciál přinést mnoho cenných a obecně platných poznatků. V aplikační rovině poskytne zájemcům o hrady a tvrze snadný přístup ke spolehlivým informacím o jednotlivých lokalitách, které ocení i odborní badatelé. Celkový soubor dat pak umožní formulovat některé obecné závěry. Neméně důležitou částí projektu je dokumentace jednotlivých lokalit. Mnoho z těchto objektů dnes chátrá, nachází se v ruinách, nebo prochází necitlivými stavebními úpravami. Podrobné zachycení jejich současného stavu proto bude mít velký význam pro budoucí výzkum.

Základní informace o projektu:

Název: Můj dům, můj hrad – středověká panská sídla na střední Moravě

ID projektu: DH23P03OVV071

<https://mujdummujhrad.upol.cz>

Program: NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030

Doba řešení: 1. 3. 2023 – 31. 12. 2027

Konference Křivoklát 2025

X. ročník kastellologické konference k počtě prof. Tomáše Durdíka

Dne 25. 10. se v areálu hradu Křivoklát uskuteční VIII. ročník kastellologické konference věnované památce prof. Tomáše Durdíka. Součástí konference bude krátká pobožnost v hradní kapli. Konference je pořádána v úzké spolupráci mezi Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i., Katedrou archeologie a Fakultou filozofickou Západočeské univerzity v Plzni, Národním památkovým ústavem - Správou státního hradu Křivoklát, Náboženskou obcí Církve československé husitské v Křivoklátě, Pražskou diecézí Církve československé husitské, Společností přátel starožitností a spolkem Hradů na Malši z. s. Konferenční poplatek není požadován.

Josef Hložek

Hrad Košťálov

Pavel Mašek

Hrad Košťálov v litoměřickém okrese se vypíná na čedičové skále nad Třebenicemi. Je to jedna z typických dominant Českého středohoří. Dějiny hradu a jeho podoba jsou dostatečně známy, takže ke žhavé současnosti. Při naší návštěvě v létě 2024 byl vidět (i v médiích zmiňovaný) postupný zánik hradní zříceniny. Dolní hrad a předhradí bylo zarostlé vegetací, a tudíž málo čitelné. Na podzim a na jaře je situace určitě přehlednější. Co je horší, jak vypadají pozůstatky zdiva, hlavně dominantního věžovitého paláce. Koruna zdiva není nijak zabezpečena a rozpadá se. V čelní stěně jsou pozůstatky okna, nebo spíše převětu, kde bylo novodobě zaklenutí viditelné ještě před několika lety, tak dnes je pouze díra. Podle informací vlastní pozemky s hradem několik soukromých osob, které nemají o opravu hradu žádný zájem. Město Třebenice chtělo hrad odkoupit, ale kvůli finančním nárokům majitelů to nebylo

možné. Tak hrad dál chátrá. Na hradě byl proveden spolkem Hradů Českého středohoří povrchový průzkum a zaměření hradu. Opravy bez souhlasu majitelů nelze provádět. Doufejme, že hradu nastanou lepší časy, než se z něj stane pouhý drnoburk.

Prameny: Rubeš, M.: Hrad Košťálov, Hukvaldy-Dobrá 2023, www.hrady.cz.

Už jste četli...?

Památky středních Čech 1/24. (NPÚ středních Čech v Praze). Z obsahu: L. Slabý: Hrad Valdek na přelomu 19. a 20. století – proměna zříceniny hradu v romantickou středověkou kulisu.

Průzkumy památek 1/2024. (NPÚ středních Čech v Praze). Z obsahu: J. Kypta, J. Marounek: Představení fortifikace hradu Cornštejna. *Petr Mikota*

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, K Fořtovně 202/23, 312 00 Plzeň. Tel. 606 666 418, e-mail: marcela.lodrova@seznam.cz. Internetové stránky: <http://www.klub-augusta-sedlacka.cz>.

Předplatné Hlášky na rok 2025 je 120,- Kč/rok, desátek zůstává 10,- Kč za člena.

Hlásku 2025 mají zdarma členové KASu přispěvší do Hlášky 2024. Z pobočky **Plzeň** J. Anderle, L. Hanzl, V. Chmelíř, P. Mikota, M. Novobilský, M. Starý, Z. Procházka; z pobočky **Hradec Králové** V. Barcal; z pobočky **Praha** J. Škvřel, J. Synek, V. Varhaník; z pobočky **Brno** J. Unger; z pobočky **Olomouc** J. Hoza, T. Somer.

24. ročník **konference Dějiny staveb** se koná ve dnech 25. – 27. 4. 2025 v Centru stavitelského dědictví v Plasích. Tento ročník již nepořádá KAS, ale Národní technické muzeum. KAS uzavřel s NTM smlouvu, podle které předá informace související s konáním všech ročníků konference a informace z webových stránek. Stránky konference budou nadále na adrese: <https://www.muzeum-plasy.cz>. Podle smlouvy budou mít členové KAS, kteří se zúčastní s příspěvkem, 50 % slevu na konferenčním poplatku. KAS bude mít rovněž dva zástupce v redakční radě sborníku. Smlouva bude uveřejněna na stránkách klubu.

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Stanislav Pivoňka, Bořetická 4, 628 00 Brno, e-mail: st.piv@seznam.cz.

Letní schůze vedení pobočky: Ve středu 8. srpna 2024 se vedení brněnské pobočky KAS sešlo v restauraci Sushi Hub v historickém centru Brna, aby zhodnotilo dosavadní letošní činnost a naplánovalo další.

Popisek fotografie: Vedení KAS Brno: zleva J. Kovář, S. Pivoňka (předseda), J. Stětina a J. Unger.

Ze dvou proběhlých vycházek na jaře, realizovaných ve spolupráci s Muzejní a vlastivědnou společností v Brně, a to na hradisko **Staré Zámky** v Brně-Lišni a na zříceninu hradu **Lelekovic**, se té první zúčastnilo asi 50 osob, zatímco druhé pouhých 5 osob. Rozdíl – účast byla diskutována a na vině je zřejmě větší vzdálenost a

komplikovanější doprava do Lelekovic, která řadu potenciálních účastníků, převážně z řad seniorů, od této vycházky odradila.

V dalším období plánujeme čtyři akce. První z nich bude členský výlet na zříceninu kláštera Rosa coeli v **Dolních Kounicích**, která je v posledních letech středem zájmu archeologů i dalších odborníků a má zajímavou vazbu k tamnímu hradu. Druhou akcí bude vycházka na **Horákovský hrad**, jehož pozůstatky se tyčí nad Mariánským údolím, hned naproti již navštívenému hradisku Staré Zámky v Brně-Lišni. Třetí akcí bude vycházka na další nedaleké hradisko **Brno-Chochola**. Obě vycházky budou zřejmě realizovány opět ve spolupráci s Muzejní a vlastivědnou společností v Brně. Nu a konečně proběhne členský výlet na zříceninu hradu **Blansek** naproti propasti Macocha v Moravském krasu. Termíny jednotlivých akcí budou ještě upřesněny.

Projednána byla také výroční členská schůze pobočky v tradičním adventním termínu. Předseda S. Pivoňka rovněž informoval o současné neutěšené situaci našeho pokladníka P. Švehly, který zřejmě v klubu skončí a bude muset být ve funkci nahrazen. A pominut nebyl ani odborný seminář plánovaný několika archeologickými institucemi na 10. září letošního roku v Brně při příležitosti 80. narozenin našeho dlouholetého člena, prof. Josefa Ungeru.

Josef Jan Kovář

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, K Fořtovně 202/23, 312 00 Plzeň, tel. 606 666 415, e-mail: tokarel@seznam.cz.

Členské příspěvky zůstávají ve výši 200 Kč, publikující v Hlásce pouze 80 Kč. Za rodinného příslušníka, člena klubu, ještě navíc 20 Kč. Platbu zašlete **na účet pobočky č. 2201625997/2010**.

Během letního období se konaly pravidelné klubové schůzky bez přednášek.

Filip Kasl

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Helena Klímová, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice, e-mail: Petr Valenta, geomess@volny.cz.

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí, e-mail: slavik.jiri@npu.cz, jaroslav_cerny@centrum.cz.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346. E-mail: jihoz@post.cz. Int. stránky pobočky: <http://www.kaszlin.estranky.cz>.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec, E-mail: kocmani.hu@seznam.cz, frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, tel: 777347511. Internetové stránky pobočky: <http://www.hrad-orlik.cz>.

**Uzávěrka dalšího čísla: 10. 12. 2024
(vyjde v první lednové dekádě 2025)**

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. říjnové dekádě 2024.

Šéfredaktor Mgr. Václav Chmelíř, Ph.D. (rozmbcr@post.cz), technický redaktor ing. Petr Mikota (pmikota@post.cz), redaktor pro internet Milan Novobilský (klub_augusta_sedlacka@centrum.cz).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, K Fořtovně 202/23, 312 00 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění statutárního města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991. 350 výtisků.